

Lewenhauptska gården

- ändring av planlösning på övervåningen

Antikvarisk förundersökning, 2019

Västerviks stadsförsamling, Västerviks kommun

Kalmar län

Helena Rosenberg

Rapport: 2019:1
Rapportnamn: Lewenhauptska gården, antikvarisk förundersökning 2019
Utgåva: Endast publicerad på webben
Utgivare: Kulturmiljö sydost, Häggemåla 402, 384 93 Ålem
Hemsida: www.kulturmiljosydost.se
Dnr: 2018/258
Författare/Kontaktperson: Helena Rosenberg
Foto, om inget annat anges: Helena Rosenberg

© 2019 Kulturmiljö sydost

Omslagsfoto: Lewenhauptska gården, fotograferad från nordost

Kartor ur allmänt kartmaterial

Innehållsförteckning

Geografiskt läge.....	3
Översiktskartor	3
Historik	4
Beskrivning av kulturhistoriska värden	5
Planlösning	5
Interiör.....	7
Tambur/Hall.....	7
Matsal/Sal och salong.....	8
Sovrummen i nordvästra delen av våningen.....	10
Övriga rum i de nuvarande lägenheterna	11
Byggnadsdetaljer i hela våningen.....	11
Bygglövsansökan	12
Parter i ärendet	12
Samråd och besiktningar	12
Besiktning 2019-06-07.....	12
Samråd 2019-06-17	12
Ansökan	12
Konsekvensbeskrivning	13
Sammanfattande antikvarisk bedömning	14
Litteraturförteckning	15

Geografiskt läge

Översiktskartor

Lewenhauptska gården ligger i kvarteret Långholmen 1. Det ligger i östra delen av Västerviks äldre delar som vetter mot havet i öster och räknas som en del av innerstaden.

Bostadshuset vars övervåning nu önskas ändras ligger i kvarterets norra del, vilken har utsikt mot havet och kringliggande kvarter på andra sidan Storgatan och Strömsgatan, däribland stadshotellets avskurna hörn i väster.

Historik

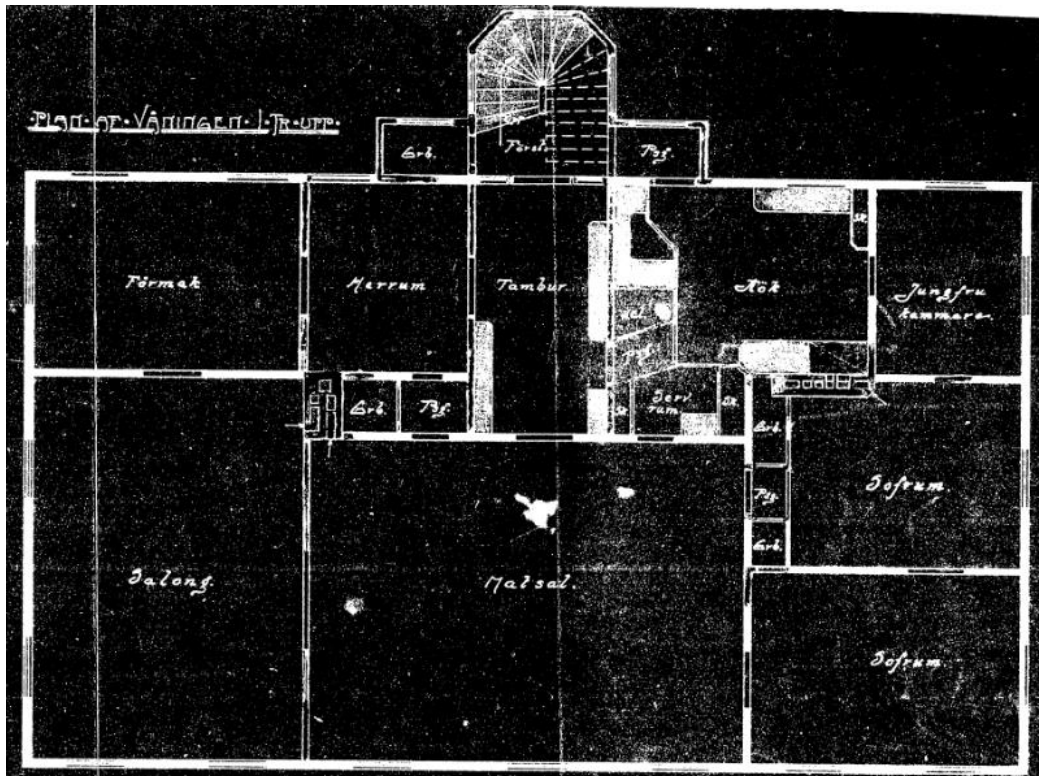
Lewenhauptsgården har fått sitt namn från den greve som uppförde huset omkring år 1800, Gustaf Lewenhaupt (1780-1844). Han ägde även på godset Casimirsborg, söder om Gamleby. Byggnaden är uppförd i trä som reveterats och avfärgats i en ljus gul kulör med vita fönsteromfattningar. Fönstren är flaggpostfönster med spröjs i nedre bågarna. Under en tid var gården uthyrd till borgmästaren Lars Petter Eneqvist. Han inkvarterade Karl XIV Johan i huset 1837 när han besökte Västervik. De sista åren i Gustaf Lewenhaupts liv bodde han dock permanent på sin gård i Västervik med sin maka. Änkan Sophie testamenterade gården 1849 till sin älskare och ekonomiske rådgivare Carl Ringqvist. Efter hans död köpte baron Seth Adelswärd på Adelsnäs gården, vilken lät bygga på bostadshuset med en övervåningen under 1850-talet. På 1860-talet återgick gården till släkten Lewenhaupt genom att Charles Auguste Lewenhaupt (1812-1897) köpte den. Till en början bodde han och hans familj bara i Västervik under somrarna men under hans tid besökte Karl XV sin barndomsvän Adelaide Lewenhaupt, född Sparre och gift med Charles August, under en resa på väg till Öland 1866. I början av 1870-talet bosatte han sig Charles August permanent i Sverige med familjen efter att bott utomlands. 1910 tillkom frontespisen, till den inredda vinden mot Storgatan, och det ljusa trapphuset mot gården. 1943 gjordes en ombyggnad av övervåningen som delade in den stora våningen i två lägenheter.

Beskrivning av kulturhistoriska värden

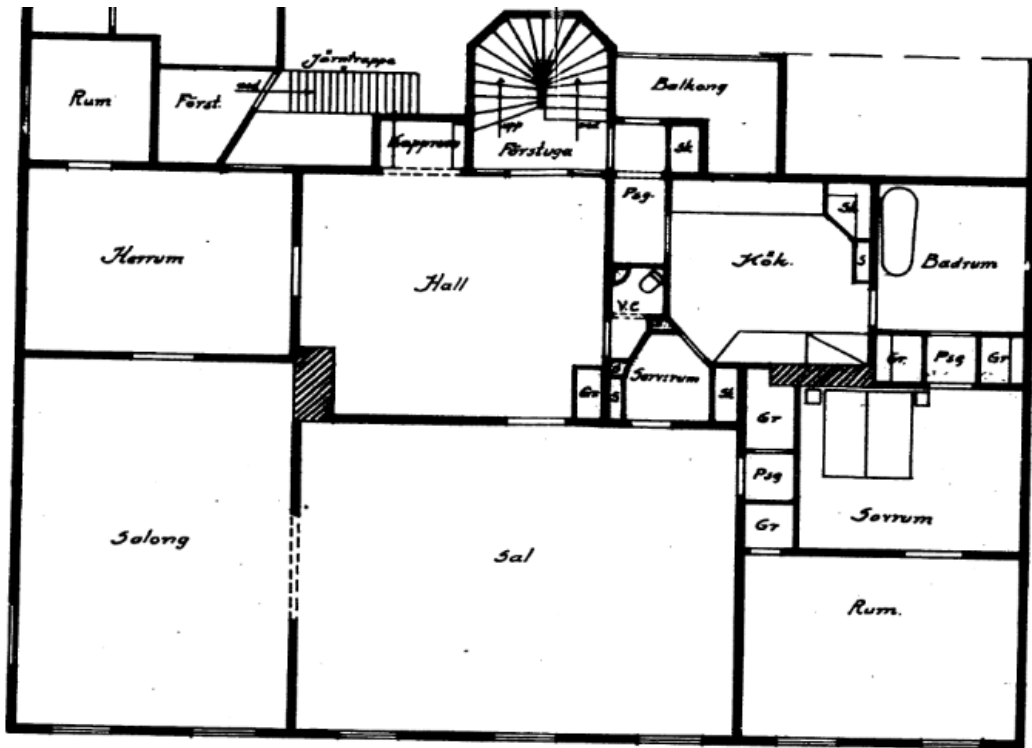
Planlösning

Efter en besiktning av byggnaden övervåning är en beskrivning möjlig att göras av de nuvarande två lägenheterna och dess inredningsdetaljer. I följande beskrivning kommer inte allt att beskrivas utan främst den kvarvarande fasta inredningen av byggnadshistoriskt och arkitektoniskt värde lyftas fram.

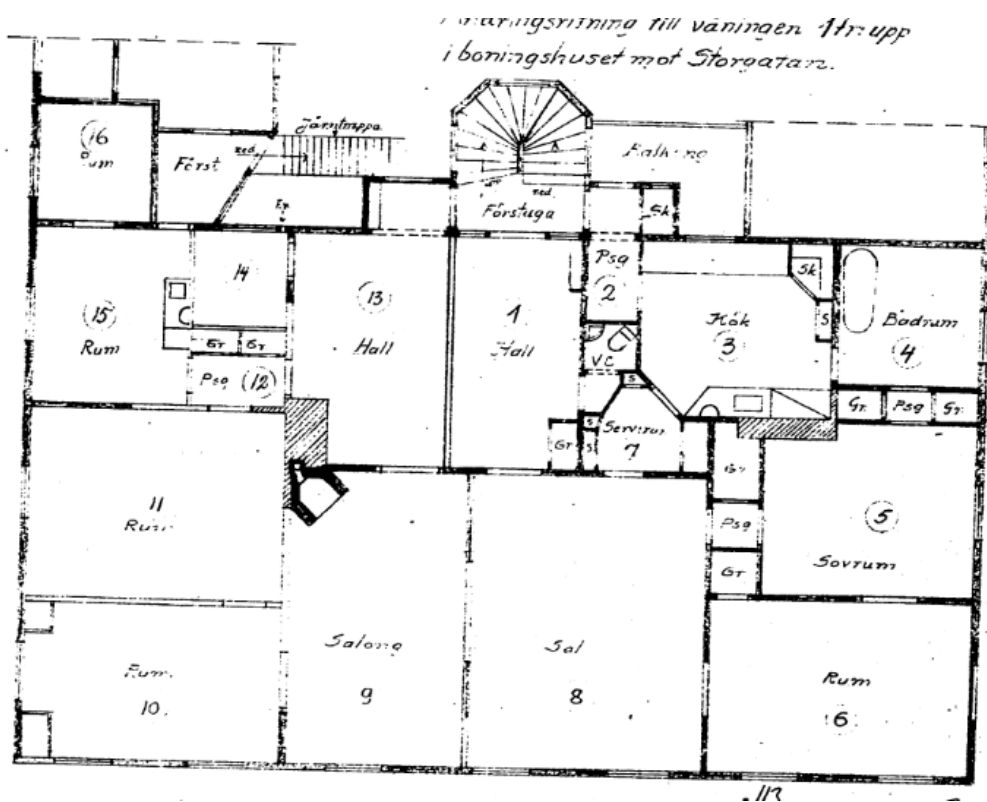
För att förstå den ursprungliga planlösningen och våningens användning ger ritningen från 1910 viktiga upplysningar, se nedan.

Från ombyggnationen från 1943 finns en uppmättningsritning som visar att förändringar gjorts i planlösningen efter 1910, där bl.a. tambur och herrumslagits ihop till en hall och badrum tillskapats.

1943 delades våningen upp i två lägenheter. Genom denna ombyggnation delades den stora matsalen upp i två mindre rum och fick då funktionen salong med öppen spis och sal. Tamburen återskapades till ursprunglig storlek och en ny hall skapades av det som en gång varit herrum.

Interiör

Tambur/Hall

Huvudingången från trapphuset till våningen är genom en ådringsmålade, glasad pardörr med speglar i nederdelen och dekorativa spröjs i övre delen. På var sida finns sidofönster med två spröjs och gångjärn. Troligen har den glasade entrén tillkommit 1910 samtidigt som trapphuset byggdes. Hörnjärnen är från ca 1900. Stolpgångjärnen på fönstren är också från av en senare modell än den inne i lägenheten.

När man stiger in i det som en gång var en våning kommer man först till en tambur med boasering av betsad ek som går i linje med sidodörrarnas övre dörrfoder. Pardörren som leder in till salongen har dörrblad med speglar och gångjärn från 1800-talets förra hälft. Alla dörrblad är ådringsmålade för att efterlikna ek. Dörrhandtagen är dock utbytta och av senare modell. De enkla dörrbladen är av halvfransk typ med tre fyllningar som var vanliga från 1750-1850-talen. Pardörrarna i lägenheten har istället fem fyllningar i olika storlekar. Dörrfodren är utformade som pilastrar med överliggare. Boaseringen har rombiskt mönster och verkar enligt ritningen vara från ombyggnationen 1943. Den håller dock hög kvalitet och det finns exempel på liknande utförande från 1930 i ett hyreshus i Stockholms innerstad ritat av Ragnar Östberg. I tamburen finns också ett platsbyggt skåp mot serveringsrummet med boasering.

Platsbyggd garderob i tambur med boasering.

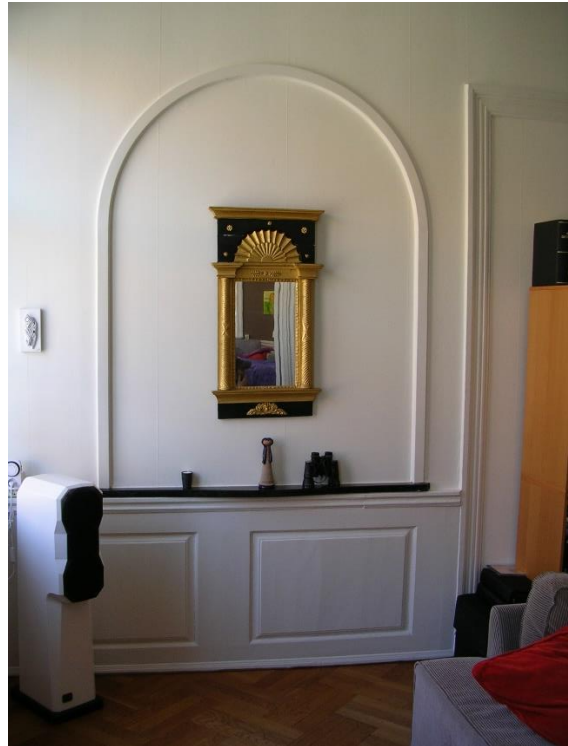
Ådringsmålade dörrar, äldre dörrblad och gångjärn.

Matsal/Sal och salong

Pardörren från tamburen leder in till det som ursprungligen varit matsal med tre fönster mot Storgatan. Idag är matsalen indelat i två rum som tillhör olika lägenheter. Det som finns kvar från den tid det var en matsal är den låga bröstpanelen som går i kant med fönsterbänken och som visar på en högre ståndsmiljö, utförandet var vanligt under 1700-talets andra hälft. Pardörrar placerades i de viktigare ungängesrummen och blev allmänt förekommande kring år 1800. När matsalen delades i två rum flyttades förmodligen bröstpanelen från den tillskapade salongen till mellanväggen som

uppfördes för att få en symmetrisk inredning även efter ombyggnationen. Övriga förändringar som gjordes 1943 såsom den list som är uppsatt så att en båge bildas, den större öppning mellan de båda rummen vars dörrfoder fortfarande finns kvar, även om öppningen idag är förbyggd, och den öppna spisen, har dock inget kulturhistoriskt värde i denna vånings kontext.

T.h. listen som bildar en båge och intill denna dörrfoder till den nya öppningen mellan salong och sal.

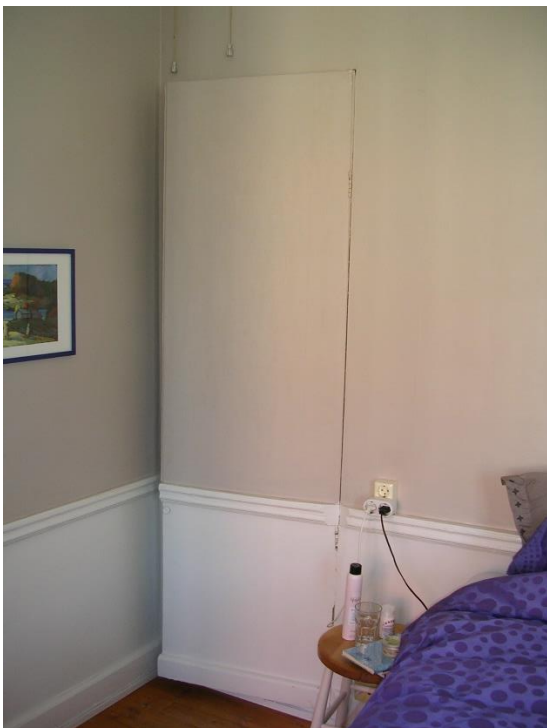
Ursprungliga pardörrar t.v. från öster och t.h. från väster som lett in till den stora matsalen från hörnrummen, vilka tillsammans bildat rum i fil.

Öppningar mot serveringsrum och kök samt till gång med äldre garderober och sovrum.

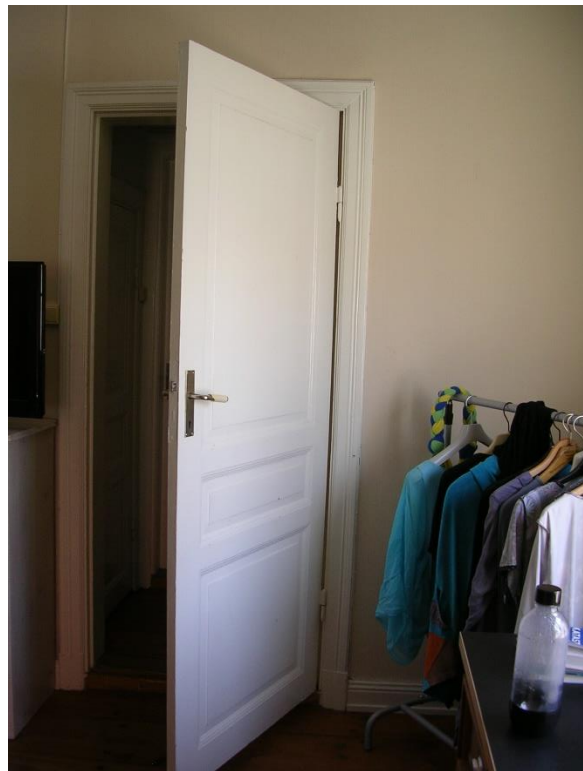
Sovrummen i nordvästra delen av våningen

De båda sovrummen som ligger väster om matsalen är troligen inte förändrade i någon större omfattning. I hörnrummet finns en mittelbandslist som delar upp väggen i en övre och en nedre del och en dold garderob i ett av hörnen. Där finns två pardörrar, dels en som leder från matsalen och dels en som leder till det andra sovrummet. Det är genom den första pardörren man fortfarande kan se att det varit rum i fil. I båda rummen finns synliga trägol av olika karaktär.

Dold garderob och mittelbandslist i hörnrummet.

Pardörr mellan de båda sovrummen och mellan sovrum och pigkammare.

Övriga rum i de nuvarande lägenheterna

Planlösningen och dörröppningar har förändrats i stort sett i hela den östra delen av våningsplanet. Förutom den vägg som ursprungligen avgränsat och pardörr som lett in till matsalen från hörnrummet samt den vägg som ursprungligen gick mellan det som var förmak och salong och som idag avgränsar kök och vardagsrum är det mesta nya tillägg från 1900-talet. Även planlösning, dörröppningar och inredning i våningens sydvästra del har förändrats i stor utsträckning eftersom köket har moderniserats, serveringsgången förändrats och jungfrukammare byggts om till badrum.

Byggnadsdetaljer i hela våningen

I hela våningen finns dock vissa byggnadsdelar som är av hög ålder och/eller kvalitet som bör värnas vid ombyggnationen. Dessa är följande: Den höga takhöjden som visar på den rymd en högre ståndsmiljö hade råd att ha i sina bostäder. Ventilationsgaller som dels berättar om hur huset ventileras och dels visar prov på god arkitektonisk utformning med omsorg om detaljer. Breda profilerade dörr- och fönsterfoder som stämmer överens med tiden för byggnaden tillkomst och rummets övriga utformning. Vitmålade, släta tak, helst väv- eller pappspända med breda hålkälslistor. Parkettgolv blev populärt i borgerliga miljöer under senare delen av 1800-talet och eftersom många av de befintliga golven i lägenheterna fortfarande har kvar eller har synligt parkettgolv som går under nytillkomna väggar och har frisbrädor längs de ursprungliga väggarna är det troligen en ursprunglig ekparkett spikat på ett underlag av bräder. Golvlisterna verkar inte heller vara utbytta och bildar en enhet med parkettgolven.

Bygglövsansökan

Parter i ärendet

Beställare: Sandra Liljencrantz, Samhällsbyggnadsbolaget (SBB)

Projektledare: Anders Hansson, Kuststaden fastigheter AB, SBB

Ingenjör: Micael Åkerman, Eilert Johansson Byggkonsult AB

Kommunens representant: Bygglövsarkitekt Viktor Källgren

Sakkunnig avseende kulturvärden: Helena Rosenberg, Kulturmiljö sydost

Samråd och besiktningar

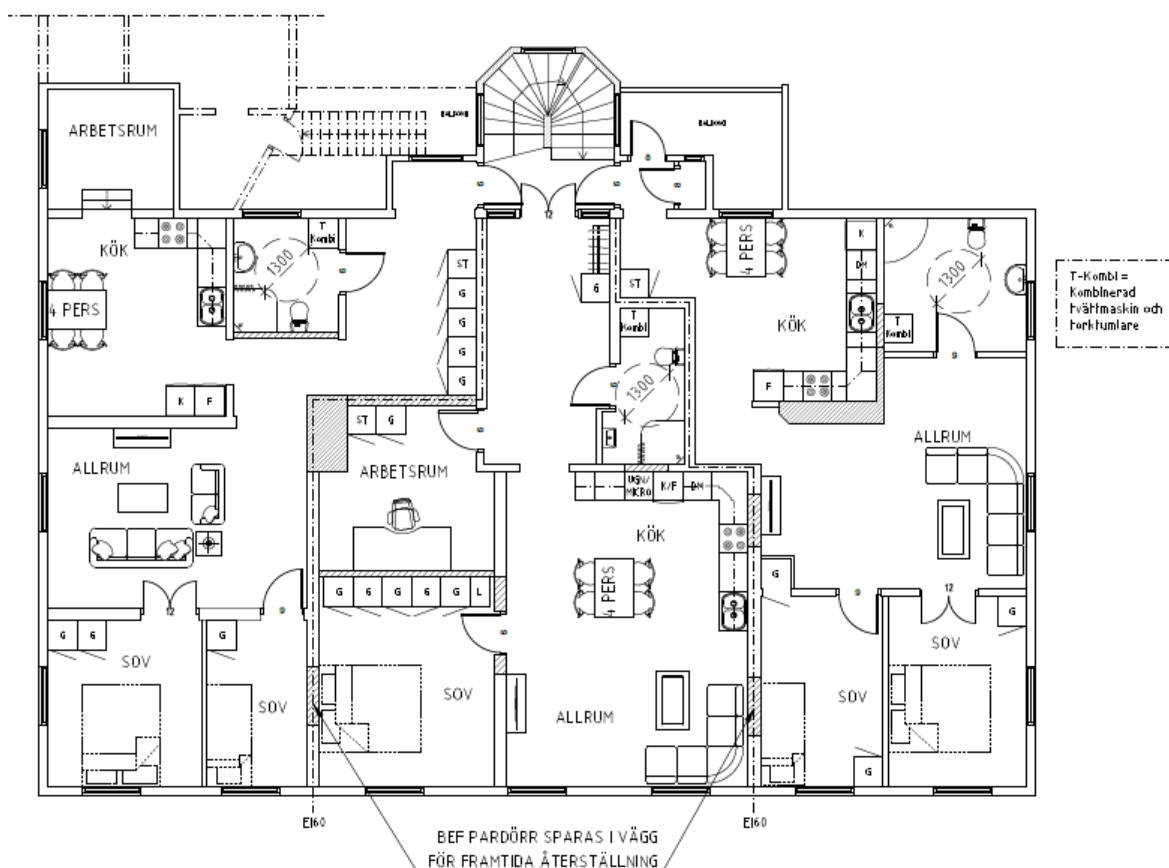
Besiktning 2019-06-07

Närvarande: Thom Nordin, SSB och Helena Rosenberg.

Samråd 2019-06-17

Närvarande: Anders Hansson, Micael Åkerman och Helena Rosenberg.

Ansökan

Ägaren ansöker i bygglövsansökan om att tillskapa tre lägenheter av de två som nu är inrymda på övre våningsplanet.

I den mittersta lägenheten innebär det att en dörröppning återigen öppnas mellan salong och sal och mellan tambur och hall. Båda dessa öppningar kommer göras i senare tillkomna väggar och redan befintlig, nu igenbyggd öppning. Vidare kommer ett redan delvis rivet väggparti tas bort helt och ett annat i samma område uppföras. Vägg med dörr in till WC rivs och en ny vägg uppförs i

serveringsgången för att skapa ett nytt badrum. En vägg mellan det platsbyggda skåpet i tamburen och serveringsgången kommer att rivas för att skapa tillgänglighet i badrummet. Ytterligare en mellanvägg kommer uppföras för att dela upp salongen i två mindre rum. Pardörrarna som ursprungligen suttit på var sida om matsalen kommer bevaras och göras brandsäker genom att en svällist kommer fräsas in i karmen och i det ena dörrbladet för att klara brandrisken i den brandcell som behöver skapas för lägenheterna.

I den östra lägenheten (t.v. på ritningen på föregående sida) kommer de platsbyggda garderoberna som tillkom på 1940-talet rivas mellan hall och kök samt en kortare del av väggen mitt emot dessa för att skapa ett större badrum och en större öppning mot allrummet. En ny vägg kommer uppföras i hörnrummet för att dela upp sovrummet i två mindre sovrum och sentida hörngarderöber tas bort. I befintlig vägg som tillkom på 1940-talet mot allrummet kommer därför en dörröppning flyttas något och en annan tas upp, dit pardörren mellan hall och salong kommer hängas.

I den västra lägenheten (t.h. på ritningen på föregående sida) kommer en ny vägg uppföras i hörnrummet för att, likt den östra lägenheten, skapa två mindre sovrum. Till det ena sovrummet kommer en ny dörröppning behöva tas upp medan det andra har en befintlig pardörr som fortsatt kommer att användas som entré. På två sidor om det som är tänkt att användas som allrum finns platsbyggda garderöber varav de mot öster är av högre ålder och de mot söder yngre. De mot öster behöver rivas dels för att skapa mer utrymme och dels för att skapa tillgänglighet via en ny dörröppning från det område som idag är inrett som serveringsgång. Dock sparas den garderob som har sin öppning mot sovrummet i norr. Garderoberna mot söder är tillkomna senare men den vägg som är tänkt att rivas är den som ursprungligen gått mellan sovrum och jungfrukammare. Eftersom den nyare väggen på andra sidan garderoberna idag är klädd med tätskikt för våtrum och kake, i det nyligen renoverade badrummet som finns i den f.d. jungfrukammaren, är valet av vägg som kan rivas förståeligt. Den befintliga dörren mot köket kommer sättas igen men bevaras bakom den nya köksinredningen.

Konsekvensbeskrivning

Den rumsindelning som är av högsta kulturhistoriska värde kommer genom att ursprungliga väggar inte rivas bevaras, dvs tamburen, den centrala matsalen, salongen i öster och sovrummet med dold garderob i väster, vilka tillsammans ursprungligen bildat det så tidstypiska inredningsarkitektoniska draget med rum i fil. Många åtgärder är redan, sedan tidigare genomförda, som förändrat stora delar av ursprunglig planlösning och därmed minskat förståelsen samt läsbarheten av denna våning som en gång varit en högre ståndsmiljö bebodd av ett flertal adelsmän och borgmästare samt där flera svenska kungar avlagt visit. Den fasta inredningen av högt kulturhistoriskt värde med bröstpaneler, mittelbandslist, boasering, pardörrar, enkla dörrblad, ekparkett och övriga snickerier som fortfarande finns kvar kommer också bevaras. (Det gäller även pardörren mellan tambur och allrum, vilken inte är utritad på ritningen ovan.) Även om inte alla pardörrarna kommer att kunna användas i samband med att brandväggar behöver tillkomma mellan de tre lägenheterna så finns de kvar, vilket gör det möjligt att i framtiden kunna återställa och använda dem igen om så vore önskvärt. De dörrar som sätts igen mellan matsal i mittersta lägenheten och allrummet i den västra lägenheten samt mellan köket och badrummet i den västra ska öppningarna vara synliga genom att dörrfoder behålls. Vissa av dörrbladen till dessa öppningar hänger inte kvar men om de finns i huset i något annat utrymme är det lämpligt att dessa och de dörrblad som går mot de garderobsutrymmen som tas bort då väggarna rivs, återanvändas i de nya dörrhål som skapas. Det gäller de nya dörrhål som skapas till ett av sovrummen i den västra lägenheten, till dörren från allrummet till sovrummet och från hallen till arbetsrummet i den mittersta lägenheten samt till ett av sovrummen i den östra lägenheten.

Dörrbladet som kommer bli en del av tamburens inredning bör ådringsmålas likt de befintliga för att passa in i rummets nuvarande uttryck.

Sammanfattande antikvarisk bedömning

Inlämnat förslag har diskuterats med byggingenjör och projektledare samt justerats för att bättre bevara kulturhistoriska värden på inrådan av undertecknad sakkunnig avseende kulturvärden. De föreslagna åtgärderna anses kunna genomföras utan att höga kulturhistoriska värden går förlorade. Hänsyn har tagits till de kulturhistoriska värdena i förslaget och har utlovats att de kommer tas i samband med genomförandet. Bygglovsansökan bör därmed kunna bifallas utifrån de antikvariska krav som ställs i Plan- och bygglagen.

Helena Rosenberg
Certifierad Sakkunnig avseende kulturvärden

2019-06-21

Litteraturförteckning

Åkerman, Petter, *Sällsamheter i Småland*, del 2, 1988

Andrén, Erik, *Västerviks bebyggelsehistoria*, 1933

Essén, Arre, *Västerviks byggnadsinventering*, 1961

Kulturmiljö sydot

Häggemåla 402

384 93 Ålem

Telefon 073-983 0660

E-post: info@kulturmiljosydost.se

www.kulturmiljosydost.se

